

УДК347.133(477)

Павліш Павел Васильовичздобувач кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ НАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. З активним розвитком ринкових відносин та демократизацією українського суспільства надання юридичних послуг стає все актуальнішим. Закономірною реакцією на таку потребу стало різке збільшення кількості суб'єктів надання правових послуг.

Позитивною рисою Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) є наявність положень про договірну свободу, а також загальних положень про послуги. Проте чинне цивільне законодавство не містить правової моделі для регулювання відносин щодо надання юридичних послуг з урахуванням їх відмінних особливостей.

Життя кожної успішної людини неможливе без звернення за допомогою до юристів. Цивілізовані способи ведення бізнесу передбачають необхідність професійного юридичного супроводу кожного етапу господарської діяльності. Тому юридичні особи і фізичні особи, з метою захисту своїх прав та інтересів, все частіше стали звертатися за допомогою до компаній, які надають юридичні послуги на професійній основі.

При виборі компанії, яка буде надавати юридичні послуги, в першу чергу, необхідно зіставити якість, строки надання та вартості таких юридичних послуг.

Оцінюючи сучасний стан концептуальних розробок в цій сфері, потрібно визнати, перш за все, цінність наукових ідей вчених-цивілістів про природу послуги як об'єкта цивільних прав, а також договірних правовідносин з приводу надання послуг, зокрема, юридичних послуг. Також існує значна кількість робіт щодо окремих видів договірних зобов'язань з приводу надання деяких юридичних послуг. Проте у вітчизняній правовій літературі не має ґрунтовних наукових праць з висвітлення особливостей договорів про надання та припинення юридичних послуг, оскільки на системному рівні проблема ця раніше не досліджувалась.

Стан дослідження теми. Сформульовані в науковій статті результати дослідження ґрунтуються на працях українських і російських вчених-юристів ра-

дянського і сучасного періодів в галузі цивільного права: О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, А.С. Довгерта, Я.М. Шевченко, С.М. Бервено, В.А. Васильєвої, Р.А. Майданика, Р.Ю. Ханік-Посполітак, Ч.Н. Азімова, М.М. Сібільова, Є.О. Харитонова, Н.О. Саніахметової, Г.А. Осетинської, М.В. Кротова, В.Г. Олюхи, К.А. Карчевського, О.С. Іюффе, Д.І. Мейера, М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського, О.М. Щуковської, С.Н. Братуся, А.Ю. Кабалкіна, Е.Д. Шешеніна, С.С. Шевчук, В.А. Ойгензіхта, О.А. Красавчікова, Ю.К. Толстого, М.В. Гордона, Є.А. Суханова. та інших дослідників права власності.

Мета статті. Метою статті є науковий аналіз визначення поняття припинення договору надання юридичних послуг, аналіз чинного законодавства України, теоретичних та практичних проблем, що виникають у цій сфері.

Викладення основного матеріалу. Перед тим, як перейти до визначення юридичних послуг та припинення договору надання юридичних послуг, необхідно розібратися з поняттям послуги як такої. Найбільш зрозумілим і розкриває всю сутність послуги є визначення, згідно якого послуга – це дія, що приносить користь іншому. Погодимось з думкою професора права М.І.Брагінського, в даному випадку, все зводиться до двох пов'язаних між собою елементів: мети, якої послуга служить («допомога», «користь»), і засобів досягнення цієї мети (здійснення тим, хто надає послугу, дії)[7, с. 245]. Юридичні послуги в повній мірі містять в собі ці два елементи. Можна навіть сказати більше: допомога і користь є характерною ознакою якості надання юридичних послуг.

Підставами для припинення договору надання юридичних послуг є угода сторін, істотне порушення договору або інші обставини, передбачені законом чи договором. Припинити або змінити можна тільки такий договір, який визнається дійсним.

Основним способом припинення договору є його розірвання або зміна за угодою сторін (ст. 907 ЦК України). Проте законом або договором ця можливість може бути обмежена. Наприклад, якщо

мова йде про договір на користь третьої особи, діє спеціальне правило: з моменту вираження третьою особою наміру скористатися своїм правом за договором сторони не можуть розривати чи змінювати укладений ними договір без згоди третьої особи, якщо інше не передбачено законом, іншими правовими актами або договором (ч. 3 ст. 636 ЦК України). При припиненні договору надання юридичних послуг за угодою сторін підстави такої угоди мають правове значення лише для визначення наслідків розірвання або зміни договору, але не для оцінки законності угоди сторін.

Крім того, договір може бути розірваний або змінений судом на вимогу однієї із сторін. Законодавством передбачені два випадки, коли зміна або розірвання договору проводиться на вимогу однієї із сторін у судовому порядку [6, с. 431]. Це, поперше, випадки порушення умов договору надання послуг, які можуть бути кваліфіковані як істотне порушення, тобто порушення, яке тягне для контрагента такі збитки, що він в значній мірі позбавляється того, на що був вправі розраховувати при укладенні вказаного договору. Наприклад, договір найму приміщення може бути розірваний у судовому порядку на вимогу наймодавця у випадках невнесення наймачем плати за житлове приміщення за шість місяців, якщо договором не встановлений більш тривалий строк, а при короткостроковому наймі – у разі невнесення плати більше двох разів після закінчення встановленого договором строку платежу або у випадках руйнування або псування житлового приміщення наймачем або іншими громадянами, за дії яких він відповідає (п. 2 ст. 825 ЦК України).

По-друге, договір може бути змінений або розірваний у судовому порядку у випадках, прямо передбачених ЦК України, іншими законами або договором. Наприклад, підставою для зміни або розірвання договорів приєднання на вимогу сторони, яка приєдналася може служити включення в договір умовою, хоча і не суперечать закону, але є явно обтяжливими для сторони, яка приєдналася (ст. 634 ЦК України).

Третій спосіб розірвання або зміни договору полягає в тому, що одна із сторін реалізує своє право, передбачене законом або договором, на односторонню відмову від договору (від виконання договору). Одностороння відмова від договору (від виконання договору) можлива тільки в тих випадках, коли це прямо допускається законом або угодою сторін [7, с. 243]. Наприклад, після закінчення строку договору оренди він вважається поновленим на невизначений строк і кожна зі сторін вправі в будь-який час відмовитися від договору, попередивши про це іншу сторону не менше ніж за три місяці (п. 1 ст. 825 ЦК України); за договором

доручення довіритель вправі скасувати доручення, а повірений – відмовитися від нього у будь-який час (ч.2 ст. 1008 ЦК України).

Порядок припинення (зміни) договору залежить від застосовуваного способу розірвання або зміни договору. При розірванні (зміні) договору за угодою сторін має застосовуватися порядок укладення відповідного договору, а також вимоги, що пред'являються до форми такого договору, оскільки вона повинна бути ідентичною тій, у якій укладався договір (ст. 639 ЦК України). Однак при цьому законом, іншим правовим актом або договором можуть бути передбачені інші вимоги до форми угоди про зміну і розірвання договору. Сутність процедури досудового врегулювання полягає в тому, що зацікавлена сторона до звернення до суду повинна направити іншій стороні свою пропозицію змінити або розірвати договір. Позов до суду може бути пред'явлений тільки при дотриманні однієї з двох умов:

- або одержання відмови іншої сторони на пропозицію про зміну або розірвання договору;

- або неотримання відповіді на відповідну пропозицію в 30-денний строк, якщо інший строк не передбачено законом, договором або не містився у пропозиції змінити або розірвати договір.

У разі порушення встановленого досудового порядку врегулювання такого спору суд буде зобов'язаний повернути позовну заяву без розгляду.

При розірванні (зміні) договору внаслідок односторонньої відмови однієї із сторін від договору необхідне обов'язкове письмове повідомлення контрагента. Зазначена вимога повинна визнаватися дотриманою у разі доведення відповідного повідомлення до іншої сторони договору за допомогою поштового, телеграфного, телетайпного, телефонного, електронного або іншого зв'язку, що дозволяє встановити, що документ виходить від сторони, яка відмовилася від договору (від виконання договору).

Наслідки розірвання або зміни договору полягають у тому, що,

- по-перше, припиняються або змінюються зобов'язання, що виникли з цього договору;

- по-друге, визначається доля виконаного за договором до моменту його розірвання (зміни);

- по-третє, вирішується питання про відповідальність сторони, яка допустила істотне порушення договору, яке стало підставою його розірвання або зміни [10, с. 84].

У разі розірвання договору зобов'язання, що з нього виникли, припиняються, якщо ж мова йде про зміну договору, то зобов'язання сторін зберігаються в зміненому вигляді, що може означати як їх зміна, у так і часткове припинення. Наприклад, у випадках, коли постачальник і покупець досягають

угоди з питання про зменшення обсягу поставки, це означає, що зміна договору призвела до часткового припинення зобов'язань.

Момент, з якого зобов'язання вважаються зміненими або припиненими, залежить від того, як здійснено зміну або розірвання договору:

- за угодою сторін;
- за рішенням суду на вимогу однієї із сторін;
- внаслідок односторонньої відмови від виконання договору у випадках, передбачених законом або договором.

У першому випадку виниклі з договору зобов'язання вважаються зміненими або припиненими з моменту укладення угоди сторін про зміну або розірвання договору. У свою чергу, цей момент повинен визначитися за правилами, встановленими відносно моменту укладення договору (ст. 640 ЦК України). Дане положення носить диспозитивний характер: з угоди сторін або характеру зміни договору може впливати інше (наприклад, в самій угоді сторін про розірвання договору може бути вказана дата, з якої зобов'язання сторін визнаються припиненими). Сторони можуть досягти угоди про зміну договору поставки щодо наступних або попередніх періодів поставки. Очевидно, що в даному випадку зобов'язання не можуть вважатися зміненими з моменту укладення подібної угоди. У випадку, коли зміна або розірвання договору проводиться за рішенням суду, діє імперативне правило про те, що зобов'язання вважаються зміненими або припиненими з моменту вступу рішення в законну силу.

Якщо договір був розірваний або змінений внаслідок відмови однієї із сторін від договору (від виконання договору), зобов'язання, що виникли з такого договору, вважаються припиненими або зміненими з моменту отримання контрагентом повідомлення про відмову від договору (від виконання договору). Що стосується долі виконаного за договором (переданого майна, виконаної роботи, наданої послуги тощо), то сторони позбавлені права вимагати повернення того, що ними було виконано до зміни або розірвання договору (ч. 4 ст. 653 ЦК України). Дана норма носить диспозитивний характер – законом або угодою сторін доля виконаного за зобов'язаннями може бути вирішена по-іншому. Розірвання або зміна договору може супроводжуватися пред'явленням однією із сторін іншій стороні вимоги про відшкодування завданних цим збитків. Однак задоволення судом такої вимоги можливо лише у разі, коли підставою для розірвання або зміни договору послужило істотне порушення цією стороною (відповідачем) умов договору (ст. 651 ЦК України).

Особливий випадок являє собою розірвання або зміна договору у зв'язку з істотною зміною обставин (ст. 651 ЦК України).

Стаття 651 ЦК України закріплює право замовника та виконавця на відмову від виконання договору і умови, при яких він допускається. Її правила застосовуються, коли відмова від виконання договору не пов'язана з порушенням сторонами зобов'язань за нього [9, с. 119].

Хоча в статті 651 ЦК України не йдеться про час, протягом якого сторони можуть відмовитися від виконання договору, видається, що відмова можлива в будь-який час до початку надання послуги (наприклад, відмова від попередньо замовленого номера в готелі, столика в ресторані, міжнародної або міжміської телефонної розмови тощо), так і в будь-який час її надання до завершення (наприклад, виїзд з номера готелю до настання строку, на який він знятий, припинення міжміської телефонної розмови раніше часу, який був визначений при замовленні в якості тривалості розмови).

Відповідно до ч. 3 ст. 651, ст. 935 ЦК України відмова замовника допускається за умови відшкодування виконавцю фактично понесених ним витрат. Таким чином, підлягають відшкодуванню збитки не в повному обсязі, а тільки реальний збиток у певній частині.

При цьому необхідно враховувати, що відмова замовника від виконання договору може відбутися як до початку надання послуги, так і в процесі її надання. При відмові від виконання договору до початку надання послуги замовник зобов'язаний відшкодувати виконавцеві його фактичні витрати, понесені в цілях виконання договору до моменту відмови. У разі відмови від виконання договору в процесі надання послуги замовник відшкодовує виконавцю його фактичні витрати, які він поніс до цього моменту з метою виконання тієї частини договору, від якої замовник відмовився. Та ж частина послуги, якою замовник скористався, повинна оплачуватися їм за правилами ст. 903 ЦК України, якщо послуга надавалася особою, яка здійснює підприємницьку діяльність, громадянину для задоволення його побутових та інших особистих потреб, і за правилами ст. 906 ЦК України – для всіх інших послуг. Слід зазначити, що положення ст. 906 ЦК України про відшкодування підряднику збитків в межах різниці між ціною, визначеною за всю роботу, і частиною ціни, виплаченої за виконану роботу, до надання юридичних послуг застосовуватися не повинна, оскільки суперечить принципу відшкодування збитків в обмеженому розмірі, закріпленому ч. 1 ст. 906 ЦК України.

Висновки. Відмова виконавця від виконання договору платного надання послуг допускається за умови повного відшкодування замовникові збитків. Стаття 906 ЦК України не містить винятків із цього правила. Однак, застосування цього правила до договорів надання юридичних послуг видається

принаймні спірним. Обов'язковий характер укладення такого договору виконавцем позбавляє сенсу право на відмову від його виконання, оскільки

виконавець, який відмовився від надання послуги, на вимогу замовника зобов'язаний тут же знову укласти договір з ним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України. Коментар // За заг. ред. С.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – Одеса : Юридична література, 2004. – 1112 с.
3. Цивільний кодекс України. Науково – практичний коментар / За ред. Довгерта А.С., Кузнецової Н.С., Луця В.В., та ін. К., Істина, 2005 – 928 с.
4. Цивільне право України / За ред. Бірюкова І.А. – К. : Наукова думка, 2000. – 304 с.
5. Цивільне право України / За ред. Азімова Т.Н., Ігнатенка В.М., Приступи С.М. – К. : Істина, 2004. – 425 с.
6. Цивільне право України : підручн. : у 2-х кн. Кн. 2. / О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 409-445.
7. Брагинский М.И. Договорное право // Кн. 3 : Договоры о выполнении работ и оказании услуг. ; [изд. дополн., исправ.] / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М. : Статут, 2004. – 1055 с.
8. Брагинский М. И. Договорное право // Кн. 3 : Договоры о выполнении работ и оказании услуг. ; [2-е изд., стер.] / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М. : Статут, 2002. – 800 с.
9. Карпенчук В. Зміна або розірвання договору за Цивільним кодексом України / В. карпенчук // Право України. – 2003. – ЛГ2 8. – С. 118-119.
10. Гражданское право : учебн. ; Ч. 2 / Под ред. А.Г. Калпина. – М. : НОРМА, 2000. – 542 с.

Павліш Павел Васильович

ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ НАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ

В запропонованій статті розкриваються особливості цивільно-правового регулювання припинення договору надання юридичних послуг за законодавством України. При цьому наголошується, що підставами для припинення договору надання юридичних послуг слугує угода сторін, істотне порушення договору або інші обставини, передбачені законом чи договором. Припинити або змінити можна тільки такий договір, який визнається дійсним.

При припиненні договору надання юридичних послуг за угодою сторін підстави такої угоди мають правове значення лише для визначення наслідків розірвання або зміни договору, але не для оцінки законності угоди сторін.

Крім того, договір може бути розірваний або змінений судом на вимогу однієї із сторін.

Ключові слова: договір, послуги, договір про надання послуг, юридичні послуги, припинення договору надання юридичних послуг.

Павлиш Павел Владимирович

ПРЕКРАЩЕНИЕ ДОГОВОРА ОКАЗАНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ УСЛУГ

В предлагаемой статье раскрываются особенности гражданско-правового регулирования прекращения договора оказания юридических услуг по законодательству Украины. При этом отмечается, что основаниями для прекращения договора оказания юридических услуг является соглашение сторон, существенное нарушение договора либо иные обстоятельства, предусмотренные законом или договором. Прекратить или изменить можно только такой договор, который признается действительным.

При прекращении договора оказания юридических услуг по соглашению сторон основания такого соглашения имеют правовое значение лишь для определения последствий расторжения или изменения договора, но не для оценки законности соглашения сторон.

Кроме того, договор может быть расторгнут или изменен судом по требованию одной из сторон.

Ключевые слова: договор, услуги, договор о предоставлении услуг, юридические услуги, прекращения договора оказания юридических услуг.

Pavlish Pavel Volodimirovich

TERMINATION OF THE AGREEMENT FOR THE PROVISION OF LEGAL SERVICES

The article describes the characteristics of civil-legal regulation of termination of the contract for the provision of legal services under the laws of Ukraine. It is noted that the grounds for the termination of the contract for the provision of legal services is the agreement of the parties, a fundamental breach of contract or other circumstances provided for by law or contract. To stop or change only the Treaty, which is recognized as valid.

Upon termination of the agreement for the provision of legal services by agreement of the parties of the basis of such agreements have legal significance only to determine the effect of termination or change of the contract, but not to assess the legality of the agreement of the parties.

In addition, the agreement may be terminated or modified by the court at the request of a party.

Keywords: contract services agreement for the provision of services, legal services, termination of the contract of legal services, termination of the contract of legal services, a variation of the contract of provision of legal services.